

Sang thu

Hữu Thỉnh

I. Kiến thức cơ bản

• *Tác giả: Nhà thơ Hữu Thỉnh quê ở Vĩnh Phúc. Ông từng nhập ngũ vào binh chủng Tăng - Thiết giáp rồi trở thành cán bộ văn hoá, tuyên huấn trong quân đội và bắt đầu sáng tác thơ. Ông đã từng tham gia Ban chấp hành Hội nhà văn và là Tổng thư kí Hội Nhà văn Việt Nam.*

• *Từ cuối hạ sang đầu thu, đất trời có những chuyển biến nhẹ nhàng mà rõ rệt. Sự chuyển biến này đã được Hữu Thỉnh gợi lên bằng cảm nhận tinh tế, qua những hình ảnh giàu sức biểu cảm trong bài Sang thu.*

II. Hướng dẫn đọc văn bản

Câu 1. Sự biến đổi của đất trời sang thu được Hữu Thỉnh cảm nhận bắt đầu từ đâu và gợi tả qua những hình ảnh, hiện tượng gì?

+ Vị trí của mùa thu: Mùa thu là mùa được các thi nhân yêu mến, “thu là thơ của đất trời thu là thơ của lòng người” bởi vậy đã có biết bao nhiêu bài thơ tuyệt đẹp về mùa thu, với Hữu Thỉnh mùa thu được cảm nhận ở một góc nhìn mới.

+ Dấu hiệu nhận biết: Sự biến đổi của đất trời sang thu được nhà thơ Hữu Thỉnh cảm nhận bắt đầu từ mùi hương ổi phả vào trong gió. Vẫn cái gió heo may quen thuộc rất đặc trưng của mùa thu, nhưng cơn gió ấy không gợi buồn mà mang đến sự nôn nao náo nức của tâm trạng, ngỡ ngàng reo vui: “Hình như thu đã về”.

Câu 2. Phân tích sự cảm nhận tinh tế của nhà thơ về những chuyển biến trong không gian lúc sang thu. (Gợi ý: Qua hương vị, qua vận động của gió, sương, của dòng sông, cánh chim, đám mây, qua nắng, mưa, tiếng sấm. Chú ý các từ phả vào, chùng chình, dềnh dàng...)

+ Những chuyển biến của không gian lúc sang thu:

- Hương vị: Mùi ổi chín lan toả trong không gian gợi nhớ về tuổi thơ êm đềm, gợi nhớ về những làng quê xanh rợp bóng tre. Mùi hương ổi quen thuộc đã ăn sâu trong tiềm thức biết bao người.

- Hình ảnh:

- Con gió se nhẹ nhàng lướt trong không gian. .
- Sương thu chẳng mắc như một làn khói mỏng trước cổng nhà.
- Dòng sông êm đềm buông mình chậm rãi không còn cuộn cuộn như trước.
- Đàn chim bay vội vã đi tìm nơi trốn rét. .
- Từng đám mây lững lờ trôi trên bầu trời
- Nắng nhạt hơn và mưa cũng vui dãn hơn.
- Tiếng sấm thưa dần và dường như cũng nhẹ nhàng hơn.

+ **Cách sử dụng từ ngữ:** Những từ ngữ: Phả vào, dềnh dàng, chùng chình là những từ ngữ diễn tả cảm giác trạng thái thể hiện sự thay đổi của khung cảnh thiên nhiên một cách tinh tế trong thời điểm giao mùa. Đồng thời thể hiện tâm trạng băng khuâng ngỡ ngàng của tác giả lúc thu sang.

Câu 3. Theo em, nét riêng của thời điểm giao mùa hạ - thu được Hữu Thỉnh thể hiện đặc sắc nhất qua hình ảnh, câu thơ nào? Em hiểu thế nào về hai dòng thơ cuối bài:

Sấm cũng bớt bất ngờ

Trên hàng cây đứng tuổi.

+ Câu thơ đặc sắc thể hiện sự giao mùa: Nhà thơ Hữu Thỉnh có cách diễn đạt riêng của mình khi miêu tả thiên nhiên trong thời điểm sang thu, tùy theo sở thích mỗi người có thể lựa chọn cho mình mỗi câu khác nhau. Nhưng có lẽ câu đặc sắc nhất của bài thơ: Có đám mây mùa hạ, Vắt nửa mình sang thu. Hình ảnh thật ấn tượng, đám mây như một cầu ô thước nối liền giữa hai mùa thu và hạ, như tấm lụa mềm nằm ngang giữa bầu trời bồng bềnh, hư ảo. Hàm chứa trong đó biết bao sự bịn rịn lưu luyến của cảnh của tình, đám mây mang đầy tâm trạng của thi nhân.

Sấm cũng bớt bất ngờ

Trên hàng cây đứng tuổi

Sấm tượng trưng cho những gì bất thường dữ dội trong cuộc sống, hàng cây đứng tuổi là tượng trưng cho người từng trải. Con người từng trải sẽ bình thản hơn, điềm đạm chín chắn hơn với những bão tố của cuộc đời, bão tố tôi luyện giúp cho con người trưởng thành.

III. Hướng dẫn luyện tập

Dựa vào hình ảnh, bố cục của bài thơ, biết lột bài văn ngắn diễn tả cảm nhận của Hữu Thỉnh trước sự chuyển biến của đất trời lúc sang thu.

Bài Làm tham khảo

Dẫu biết rằng thời gian bốn mùa luôn luân chuyển hết xuân đến hạ, thu sang rồi đông tới, thế nhưng ta vẫn cảm thấy ngỡ ngàng khi quên đi nhịp sống sôi động hàng ngày mà lắng nghe tiếng mùa thu đi để cảm nhận thời khắc đặc biệt bước chuyển mùa của thiên nhiên. Đọc Sang thu của Hữu Thỉnh ta chiêm ngưỡng lại những giây phút giao mùa tinh tế đầy ý vị mà bấy lâu nay ta hững hờ, đó là lúc hồn ta rung lên những cảm nhận dung dị.

Ở khổ một Hữu Thỉnh đã mang đến cho ta những cảm nhận sâu sắc về thiên nhiên những tín hiệu của mùa thu được phác hoạ bằng những đường nét rất tài hoa: Hương ổi, gió se, sương chúng chinh giản dị mà thật gợi cảm.

Tín hiệu đầu tiên của mùa thu là hương ổi, thứ hương thơm quê mùa dân dã hương ổi không nồng nàn mà dịu nhẹ. Cảm nhận được hương thơm đặc trưng ấy của mùa thu, nhà thơ còn thể hiện rất khéo cái không khí trong lành của mùa thu trong mát. Trong câu thơ: Bỗng nhận ra hương ổi Phả vào trong gió se. Phả vốn làm một cái gì đó đột ngột thế nhưng ở đây lại rất nhẹ bởi động thái phả ấy lại vào trong không gian gió se vô hình chứ không phải hữu hình. Bỗng nhận ra có cái gì đó như một sự phát hiện, chính sự phát hiện ra sự gần gũi thân quen ấy mà cả tuổi thơ đã thức dậy xôn xao hoài niệm. Tiếp nối tín hiệu mùa thu là hình ảnh Sương chúng chinh qua ngõ. Một hình ảnh đầy ẩn tượng. Sương được cảm nhận như một thực thể hữu hình có sự vận động, một sự vận động chậm rãi như đang lưu luyến chờ đợi ai hay nuối tiếc điều gì. “Chùng chình” một sự dè dặt gợi cảnh thu sống động trong tĩnh lặng, thông thả yên bình.” Hình như thu đã về” như một sự hoài nghi, như một lời tự vấn, một sự ngỡ ngàng băng khuâng. Câu thơ thể hiện sự thâm trầm kín đáo. Chính cảm giác mơ hồ và tinh tế này đã chuyên chở cái hồn của mùa thu. Nó đánh thức nơi ta những gì thật da diết.

Sau cái bờ ngỡ ban đầu là những cảm nhận rõ nét từng sự chuyển biến của thiên nhiên. Nhà thơ như căng hết mọi giác quan để thu lấy dáng hình của độ thu sang:

Sông được lúc dềnh dàng

Chim bắt đầu vội vã

Có đám mây mùa hạ

Vắt nửa mình sang thu.

Những sự vật: Sông, chim, mây, mưa, nắng, sấm đều có sự chuyển biến. Cái dềnh dàng của sông thu sau khi đã vượt qua những thác ghềnh nhọc nhằn của mùa hạ, giờ đây là thời khắc nghỉ ngơi hiếm có, cảm giác êm đềm chậm rãi phù hợp với mùa thu, rất giống với câu thơ của Trịnh Kim Chi: “Sông Hương như mới vừa say khướt tỉnh dậy trôi về phía gió may”. Nổi bật trên cái nền bình lặng của sông thu là những đàn chim vội vã chuẩn bị bay đi tránh rét, không gian trở nên rộn rã. Hai biểu hiện ngược chiều nhau giữa nhanh và chậm giữa từ từ và vội vã của dòng sông và cánh chim, đó là sự khác biệt của vạn vật lúc giao thời, tín hiệu mùa thu vì vậy mà trở nên rõ nét hơn.

Có đám mây mùa hạ

Vắt nửa mình sang thu

Hình ảnh thật ấn tượng. Mùa hạ mùa thu là hai đầu bến và đám mây là nhịp cầu ở thước vát qua. Nhịp cầu thật duyên dáng nối hai bờ thời gian bằng vẻ đẹp mềm mại trữ tình, câu thơ vì vậy trở nên sống động hơn cảm xúc thị giác nhiều hơn.

Vẫn còn bao nhiêu nắng

Đã vơi dần cơn mưa

Sấm cũng bớt bất ngờ

Trên hàng cây đứng tuổi

Nắng, sấm, mưa tất cả đã có sự thay đổi ít hơn và hiền hoà hơn. Nắng có nhạt hơn nhưng chưa nhiều lắm dẫu sao cũng đầu mùa hạ mà ở xứ nhiệt đới này nắng có bao giờ thiếu đâu, vẫn còn bao nhiêu nắng đầy thôi. Mưa đã vơi nghĩa là chỉ mới bắt đầu. Phải chú ý, phải để lòng mình bắt nhịp với thiên nhiên mới cảm nhận thấy điều đó. Bởi vì sự phân hoá giữa hai mùa là ranh giới rất mỏng manh. Làm sao có thể đo đếm được những vơi bớt của mưa của nắng. Tất cả là bằng sự ước lượng của tâm hồn.

Bài thơ được làm bằng thể thơ năm chữ quen thuộc của thơ ca truyền thống, ngắn gọn hàm súc. Chất hiện thực kết hợp với chất trữ tình sâu lắng. Đằng sau những hình ảnh thi vị, mùa thu là nhịp của trái tim nhà thơ lúc trầm tư, lúc rộn rã lúc da diết âm vang. Hình ảnh thơ thân thuộc, gần gũi thể hiện sự cảm nhận

vô cùng tinh tế của một ngòi bút tài hoa. “Sang thu” có một cái gì đó thật êm dịu vương vấn mãi trong hồn người. Đọc bài thơ ta thấy lòng mình chợt nôn nao nhớ về một miền quê xa vắng trong nắng thu.

(Nguyễn Hiền Lương - trường Lê Quý Đôn)

IV. Tư liệu tham khảo

Với các thi nhân, mùa thu lưu dấu ấn của mình trong những vần thơ đượm một vẻ riêng trong trẻo, Nguyễn Du, Nguyễn Khuyến, Xuân Diệu, Huy Cận, Lưu Trọng Lư, Tế Hanh, Nguyễn Đình Thi,... đều có những câu thơ những bài thơ về mùa thu tuyệt đẹp. Đến lượt mình, Hữu Thỉnh lại làm cho mùa thu có thêm hương sắc mới.

Mùa thu đến với nhà thơ khá đột ngột và bất ngờ, không hẹn trước. Bắt đầu không phải là những nét đặc trưng của trời mây hay sắc vàng của hoa cúc như trong thơ cổ điển. Bắt đầu là hương ổi thơm náo nức. Một chữ phả kia đủ gợi hương thơm như sánh lại. Nó sánh lại bởi hương đậm một phần, sánh còn bởi tại hương gió se. Hương thơm luồn vào trong gió se được tinh lọc được cô đặc thêm. Gió mùa thu hào phóng đem chia hương mùa thu - bây giờ là hương ổi chín – tới khắp nơi trong vũ trụ.

Tại một vùng quê nhỏ, trong một giây phút nào đó, người chợt bắt gặp hương thu và bỗng sững sờ.

Đã cảm được hương ổi đã nhận ra gió se, hơn thế nữa mắt lại còn nhìn thấy sương đang chùng chình qua ngõ. Những dấu hiệu đặc trưng của mùa thu đều hiện diện. Thế mà sao tác giả lại viết: Hình như thu đã về? Còn điều chi nữa mà ngờ? Thu đã về thật đấy rồi, sao lại còn nghi hoặc? Như đã nói ở trên cái chính là sự bất ngờ đột ngột. Do bất ngờ nên cả khứu giác (mùi hương ổi) cả xúc giác (hơi gió se), cả thị giác (sương chùng chình) đều mách bảo thu đã về rồi mà vẫn chưa thể tin, vẫn chưa dám chắc. Cái lâng lâng mơ hồ chính trong cảm giác hình như ấy đã tôn thêm vẻ khói sương lãng đãng lúc thu sang. Đó là một nguyên nhân nhưng sâu xa hơn, ở đây còn bộc lộ nét thu sang trong hồn người mà sau chúng ta sẽ nói tới.

Hình như thu đã về. Đó là một ấn tượng tổng hợp từ những cảm giác rất riêng về hương, về gió, về sương. Từ hương nhận ra gió. Từ gió nhận ra sương. Nhưng khi phát hiện sương chùng chình qua ngõ thì trong sương cũng có hương, trong sương cũng có gió, và trong sương cũng có cả tình. Chúng chình

hay chính là sự lưu luyến, băng khuâng, ngập ngừng, bịn rịn? Cái ngổ mà sương đầm hương, sương theo gió đang ngập ngừng đi qua vừa là cái ngổ thực, vừa là cái của ngổ thời gian thông giữa hai mùa. Phút giây giao mùa của thiên nhiên ấy, nhìn thấy rồi cảm thấy rồi mà còn sững sờ khó tin. Do đó, hình như thu đã về còn như là một câu thăm hỏi lại mình để có một sự khẳng định.

Bây giờ nhà thơ mới xem xét lại cảm giác sang thu kia có đích thực không hay chỉ là ảo giác. Thiên nhiên được quan sát ở một không gian rộng lớn hơn, nhiều tầng bậc hơn, bức tranh thu từ những gì vô hình (hương gió) từ nhỏ hẹp (ngô) chuyển sang những nét hữu hình cụ thể (sông, chim, mây) với một không gian vừa dài vừa rộng, vừa cao vợi. Người đọc thích thú với cấu trúc đối tự nhiên, chặt chẽ và tuyệt đẹp như trong thơ cổ điển:

Sông được lúc dềnh dàng

Chim bắt đầu vội vã

Dòng sông không cuộn cuộn dữ dội và gấp gáp như trong những ngày mưa lũ mùa hạ. Dòng sông êm ả dềnh dàng, sông đang lắng lại, đang trầm xuống trong lững lờ như ngẫm nghĩ suy tư. Tương phản với sông là chim lại bắt đầu vội vã. Hơi thu lạnh làm cho chúng phải khẩn trương chuẩn bị cho chuyến bay tránh rét. Ta thường chỉ chú ý vào sự vội vã rất đẹp với sự dềnh dàng. Xin chớ quên từ bắt đầu rất độc đáo. Bắt đầu vội vã thôi chứ chưa phải đang vội vã, phải tinh tế lắm mới có thể nhận ra sự bắt đầu trong những cánh chim bay.

Dù có sự vội vã của chim (cái vội vã mới chớm, mới bắt đầu, không khí thu vẫn là không khí thu thái, lắng đọng chậm rãi lằng lằng. Vì thế mà đám mây mùa hạ mới thanh thoi duyên dáng vắt nửa mình sang thu. Đám mây như một dải lụa, như tấm khăn voan của người thiếu nữ trên bầu trời nửa đang còn là mùa hạ, nửa đã nghiêng về mùa thu. Nếu ở khổ thứ nhất, còn phải có cái cái ngổ thực cho sương đi qua để gợi cái ngổ ảo nối giữa hai mùa thì ở đây chỉ cần một áng mây băng khuâng mà có thể thấy bầu trời đang nhuộm nửa sắc thu. Hình ảnh mây là thực, nhưng cái ranh giới mùa là hư. Nó chỉ là sản phẩm của trí tưởng tượng lạ lùng của nhà thơ. Bầu trời một nửa thu. Đám mây mùa hạ đang nhuộm sắc thu. Đến một lúc nào đó nó bỗng ngổ ngang thấy đang bồng bênh trong bầu trời thu trọn vẹn.

Hai khổ thơ trên rất đẹp về mặt tạo hình, rất tinh trong cảm nhận, như hai chiếc cảnh biếc của một câu thơ lạ. Nhưng khổ thứ ba là cái gốc của câu thơ đó, là

nơi cho hai nhánh thơ kia tựa vào để khoe sắc toả hương, khổ thơ ba đem đến cho bài thơ một vẻ đẹp mới, làm trọn vẹn thêm ý sang thu của hồn người chưa thật rõ ở hai khổ thơ trên.

Trong khổ thơ này, mùa thu được khẳng định bằng đoán nhận, bằng kinh nghiệm, bằng sự suy ngẫm chứ không phải bằng cảm nhận trực tiếp như hai khổ thơ trước. Mùa thu được quan sát từ gần ra xa, từ thấp lên cao mà thu đang từ từ thu vào trong tâm tưởng, đang lắng lại trong suy tư:

Vẫn còn bao nhiêu nắng

Đã vơi dần cơn mưa

Sấm cũng bớt bất ngờ

Trên hàng cây đứng tuổi.

Vẫn là nắng, sấm, mưa, chớp, bão dông như mùa hạ, nhưng mức độ đã khác rồi. Đề ý sẽ thấy cái gì cũng bắt đầu đi vào chừng mực, vào thế ổn định. Đâu phải là ngẫu nhiên mà mấy từ cây đứng tuổi lại đứng ngụ vào chỗ kết thúc của bài thơ, vốn là một chỗ cực kì quan trọng? Phải chăng cái đứng tuổi của cây là một cái chốt cửa để qua đó ta mở sang một thế giới khác, thế giới sang thu của hồn người? Vẻ điềm tĩnh của cây trước sấm sét, bão dông vào lúc sang thu hay đó là sự chín chắn từng trải của con người sau những bão táp của cuộc đời? Ngược trở lên hai khổ thơ trước, ta bỗng hiểu vì sao lại có sự chùng chình, bịn rịn lúc sang thu, vì sao vừa có sự dềnh dàng lại vừa có sự vội vã. Thì ra trước mắt việc đi mãi, ngoảnh đầu thu đã đến rồi. Bốn mùa luân chuyển vô hình lặng lẽ, bỗng chợt thu. Đời người vất vả tất bật bận rộn lo toan bỗng chốc thấy mái tóc pha sương, tuổi đứng ở mức tứ tuần, sững sờ mình cũng đã sang thu. Ở cái tuổi ấy con người không còn bông bột, sôi nổi ào ạt băng băng như thời thanh niên. Con người sâu sắc thêm chín chắn thêm. Chín chắn đến tận cách cảm xúc và biểu đạt. Nếu là một ai khác, nếu ở thời điểm khác, khi đã nhận ra hương, ra gió, ra sương thu, sẽ có thể kêu lên, sẽ có thể reo lên: “Ôi mùa thu đã về” hoặc “À mùa thu đã về” nhưng tác giả sang thu chỉ thầm nhận xét vừa mơ hồ vừa nghi hoặc, Hình như thu đã về?

Thiên nhiên sang thu chủ yếu là lắng lại, chủ yếu là chùng mực, đứng mực. Con người cũng thế. Nhưng có điều khi sang thu, khi nửa đời nhìn lại thì người ta lại sâu sắc thêm, chín chắn thêm, thâm trầm điềm đạm thêm, mặt khác người ta lại phải khẩn trương thêm gấp gấp thêm. Thành ra sự vội vã của bầy chim là

sự vội vã của con người nữa đây. Thiên nhiên và con người đều cùng một nhịp sang thu. Nhan đề sang thu vừa bao trùm lại vừa thấm vào từng từ ngữ, cảnh vật. Hương quả sang thu. Ngọn gió sang thu dòng sông, bầy chim, đám mây, bầu trời sang thu. Nắng sang thu. Mưa sang thu. Sấm chớp đông bão cây cối sang thu. Nhưng trong từng cảnh sang thu của thiên nhiên, đất trời tạo vật là lòng lộng hồn người sang thu. Vừa lưu luyến bồi hồi lại vừa nghiêm trang chững chạc, vừa sâu lắng lại vừa rộng mở băng khuâng, vừa khiêm nhường nhưng cũng vừa tự hào kiêu hãnh...

(Theo Vũ Nho – Đi giữa miền thơ)

CHIỀU SÔNG THƯƠNG

Đi suốt cả ngày thu

Vẫn chưa về tới ngõ

Dùng dằng câu quan họ

Nở tím bờ sông Thương

Nước dẫn nước đôi dòng

Chiều uốn cong lưỡi hái

Những gì sông muốn nói

Cánh buồm đang hát lên

Ôi con sông màu nâu

Ôi con sông màu biếc

Dùng cho mùa sắp gặt

Bồi cho mùa phơi thai

Nắng thu đang trải dài

Đã trắng non mui bưởi

Bên cầu con ghé đợi

Cả chiều thu sang sông.

(Hữu Thỉnh)

Xem tiếp tài liệu tại: <https://vn-doc.com/tai-lieu-hoc-tap-lop-9>